

AJER
AKADEMIC JOURNAL OF
EDUCATIONAL RESEARCH

ISSUE 3

**AKADEMIC JOURNAL
OF EDUCATIONAL RESEARCH (AJER)
INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL**

March 2025

WWW.AJERUZ.COM

International Scientific Journal
AKADEMIC JOURNAL OF EDUCATIONAL RESEARCH (AJER)
March 2025

Tashkent 2025

“Academic Journal of Educational Research (AJER)” international scientific journal, issue 1, page 1-52. March, 2025

"Academic Journal of Educational Research (AJER)" magazine publishes in the form of scientific articles the results of scientific research conducted by professors and teachers of higher education institutions and independent researchers in our Republic and International. Also, scientific articles of the employees who are working in the international and other scientific institutes, production organizations and enterprises of our Republic and conducting scientific research will be included in the magazine.

All articles were posted to the journal's electronic scientific base at www.ajeruz.com

Bo'riyev Sardorbek Elmurod o'g'li
Chirchiq davlat pedagogika universiteti
Tarix yo'nalishi 2-bosqich talabasi
Elmuradovichsardorbek@gmail.com
[+998930022816](tel:+998930022816)

Annotatsiya: Ushbu maqolamizda Psixologiyaning hozirgi kundagi ahamiyati va pedagogik psixologiyaning bizgacha bo'lgan tarixi undan bizning hududimizda yashagan buyuk mutafakkir olimlar shu soha bo'yicha katta hissa qoshgan ilm egalari psixologiya fanining metodlar bilan ishlash ular qanday turlarga bo'linishi haqida qisqacha ma'lumot berilib o'tilgan.

Аннотация: в этой статье рассматривается актуальность психологии и история педагогической психологии до США. Великие мыслители, жившие в нашей стране, внесли значительный вклад в развитие науки. Они работали в области психологии и делили её на типы.

Annotation: in this article, the current importance of Psychology and the pre-US history of pedagogical psychology are summarized from it, the great thinker scientists who lived in our area have made a significant contribution to the field of science owners of psychology working with methods on what types they are divided into.

Kalit So'zlar: O'quv zallari, Peterburgdagi muzey, eksperimental laboratoriya, ommaviy jurnallar.

Ключевые слова: читальные залы, музей в Петербурге, экспериментальная лаборатория, публичные журналы.

Keywords: reading rooms, museum in St. Petersburg, experimental laboratory, public journals.

Pedagogik psixologiya fan sifatida XIX asrning ikkinchi yarmida tarkib topadi. XIX asrning 60-yillarida xalq ommasi orasida bilimlarni tarqatishga qaratilgan tashkilotlar paydo bo'la boshladi. Bu davrda talabalarning tashabbusi bilan dehqon va hunarmandlarga ta'lim beradigan kattalarning yakshanbalik maktablari paydo bo'la boshladi. Shuningdek, dastlabki xalq kutubxonalari va o'quv zallari (qiroatxonalar), mehnatkashlar uchun tekin kutubxonalar tashkil etildi; umumta'lim, amaliy va kasbiy bilimlarni ommalashtirishning keng tarqalgan shakllaridan biri xalq o'qishlari o'tkazila boshlandi. Pedagogika va psixologiya ilmi jamiyat taraqqiyotining ajralmas qismi bo'lib, insonning intellektual va ma'naviy rivojlanishini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. XXI asrda bu sohalar tezkor sur'atlar bilan rivojlanib, ta'lim tizimi va inson psixologiyasi tushunchalariga yangi yondashuvlarni olib kirmoqda. Zamonaviy texnologiyalar, innovatsion usullar va ilmiy tadqiqotlar pedagogika hamda psixologiya sohalarida inqilobiy o'zgarishlarga sabab bo'lmoqda. Bu o'zgarishlar nafaqat o'qitish metodlari,

balki o'quvchilarning psixologik rivojlanishiga ham katta ta'sir ko'rsatmoqda. Xalq ta'limining rivojlanishida pedagogik muzeylarning tashkil etilishi katta ahamiyatga ega bo'lgan. Bunday muzey nafaqat Rossiyada, balki butun dunyoda dastlab 1864-yilda Peterburgda harbiy-o'quv yurtlarining Pedagogik muzeyi tashkil etilgan. Dastlab muzey faqat xorijda nashr etiladigan o'quv qo'llanmalarni tizimlashtirish, mamlakatimizda yaratiladigan o'quv qo'llanmalarni ishlab chiqish, o'qitishning ilg'or metodlarini ommalashtirish bilan shug'ullangan. Keyinchalik muzeyda katta 452 ilmiy tadqiqot ishlari olib borilgan, pedagogika fanining dolzarb muammolarini ishlab chiqadigan jamoatchilik ilmiy markaziga aylantirildi. Bu yerda pedagogik psixologiya bo'yicha Rossiyada birinchi eksperimental laboratoriya tashkil etildi. Keyinchalik ta'lim va tarbiyaga oid kitob, dastlabki pedagogik jurnallar nashr etila boshladi. Ular sirasiga «Tarbiya jurnali», «O'qituvchi», «Rus pedagogik xabarnomasi», «Maktab va oila», «Ta'lim va tarbiya» va boshqalarni kiritish mumkin. 1848-yilgi fransuz revolutsiyasidan so'ng rus olimlarining xorijga safarbarliklari to'xtatildi. 1860-yillarda rus olimlarining Yevropa ilmiy hayoti bilan bevosita aloqasi yana tiklandi. 60 dan ortiq olimlar xorijga malaka oshirishga jo'natildi. Ular orasida faylasuf va psixolog M.M.Troitskiy, K.D.Ushinskiy hamda I.M.Sechenovlar bor edi. K.D.Ushinskiy Shveysariya, Germaniya, Fransiya, Belgiyadagi ayollar ta'limining yo'lga qo'yilishini o'rgandi. Bunda taniqli rus pedagogi K.D.Ushinskiyning asarlari, ayniqsa uning «Inson tarbiya predmeti sifatida» nomli asari katta rol o'ynaydi. Bundan tashqari Ch.Darvinning evolutsion g'oyalari ham yosh psixologiyasining taraqqiyotiga jiddiy ta'sir ko'rsatadi. Evolutsion ta'limot psixik taraqqiyot manbalari muammosiga e'tiborini qaratishga olib keladi. XX asrning boshlariga kelib, umumiy psixologiyada o'tkaziladigan eksperimental tadqiqotlarni pedagogika sohasiga shundayligicha o'tkazish mumkin deb qaraldi. Ammo o'sha davrning umumiy psixologiya fani pedagogika uchun yetarli bilimlar boyligini bera olmas edi. Shved yozuvchisi E.Key tomonidan «Bolalar asri» nomli kitobi keng tarqaldi. Uning ta'kidlashicha, XX asr bolalar asri bo'ladi. Bunda kattalar bolalar ruhiyatini tushuna boshlaydilar, o'zlari ham bolalardek bo'ladilar. Shundagina ijtimoiy tuzum yangilanadi».[1]

Turli mamlakatlarda bolalar va pedagogik psixologiya muammolarini o'rganish bo'yicha laboratoriyalar, jurnallar tashkil etildi. 1896-yilda Leypsigda «Bolani tadqiq qilish» jurnali, 1899-yilda Leypsigda «Pedagogik psixologiya, gigiyena va patologiya» ju- 453 mli, 1905-yilda Leypsigda «Eksperimental pedagogika» jurnali (1911-yildan «Pedagogik psixologiya jurnali» sifatida nashr etila boshladi). 1901-yilda Rossiyada birinchi eksperimental pedagogik laboratoriya Peterburgda A.P.Nechayev rahbarligida tashkil etildi. 1906-yilda Peterburgda pedagogik psixologiya bo'yicha I syezd chaqirildi. Pedagogik psixologiya namoyandalari – A.P.Nechayev, N.E. Rumyansev va boshqalar pedagogik adabiyotlarni keskin tanqid qilib chiqdilar. Psixologiyani pedagogik amaliyot bilan yaqinlashtirish eksperimental tadqiqotlarni ta'lim-tarbiya jarayonining o'zida

o'tkazish orqaligina mumkin degan muhim xulosa chiqarildi. Ya'ni eksperimental ma'lumotlar tashqaridan emas, balki psixologik-pedagogik tadqiqotning o'zidan olinishi kerak, degan xulosaga kelinadi. Bu maqsadni amalga oshirish uchun esa yosh va pedagogik psixologiyaning muhim nazariy, metodologik masalalarini hal qilishning to'g'ri yo'llarini izlab topish lozim edi. Shu tufayli psixik taraqqiyotning manbalari va uning ta'lim jarayoniga munosabati masalasi yosh va pedagogik psixologiyaning markaziy muammosi bo'lib qoladi. 1879-yilda I.A.Sikorskiy tomonidan ta'lim jarayonida eksperimentdan foydalanish g'oyasi ko'pchilik olimlar tomonidan tan olinmadi. Lekin 80-yillarda psixologik laboratoriyalarning tashkil etilishi bilan, eksperimentlarni pedagogik jarayon bilan bog'lash, ta'lim va tarbiya haqida yangicha fanni yaratishga intilish vujudga keldi. XIX asrning oxiri XX asrning boshlarida AQSDa pedagogiya deb ataluvchi yangi fan vujudga keladi. Uning namoyandalari – S.Xoll, E.Meyman, V.Preyer. Bu oqim namoyandalari bola rivojlanishining biologik, fiziologik va psixologik nazariyalarini mexanik ravishda qo'shadilar. O'rta Osiyoning yana bir buyuk mutafakkiri Yusuf Xos o'jib ham o'z ijodida bilimni yuksak baholaydi. Alloma bilimni boylik, kiyim, yemish kabi narsa-hodisalarga qiyoslaydi. Bilim va bilimdonlikni his eta olmoq, uni tushunmoq darkorligi, bilimdon bo'lishning tarbiya bilan chambarchas bog'liqligi, bola qanchalik erta tarbiya qilinsa, bilim olishga ishtiyoqi ortishi haqida yozadi.[2]

Pedagogik psixologiya o'z predmetining mazmuniga qarab umumiy psixologiyada amal qiladigan ko'pgina metodlardan foydalanadi. Chunki zarur bo'lgan dalillarni qidirish, ularni sodir bo'lish sabablarini aniqlash va isbotlash turli xil metodlar vositasida bajariladi. Qaysi metoddan foydalanishdan qa'ti nazar, bu metodlar faqat xususiy ilmiy tadqiqot ishlari uchungina emas, balki amaliy ta'lim-tarbiya maqsadlarida bolani chuqurroq o'rganishni tashkil qilish uchun muhimdir. Ta'lim-tarbiya ishlarini to'g'ri tashkil etish uchun pedagogik psixologiyada qo'llanadigan tadqiqot metodlari o'quvchilarning individual psixologik xususiyatlarini, tarbiyaviy ta'sir ko'rsatishda maqsadga muvofiq va eng samarali metodlarni tanlashga asos bo'ladigan o'quvchilar shaxsining o'ziga xosligini yaxshi bilish lozim. Pedagogik psixologiyada qo'llanadigan metodlar ham psixologiya fanining tamoyillari va usullariga qo'yilgan talablarga rioya qilishi maqsadga muvofiqdir. 1. O'rganish lozim bo'lgan har bir jarayon, holat va xususiyatlarni bir- biriga bog'lab tekshirish lozim. Har bir o'rganiladigan psixik hodisalarni nevrofiziologik asoslardan yoki xotirani diqqatdan, idrokni tafakkurdan ajratib o'rganish yaramaydi. 2. Tekshirilayotgan psixik hodisalarni rivojlanish qonuniyatlarini bilmasdan turib uni har tomonlama o'rganish mumkin emas. Shuningdek, turli yoshsagi bolalarning psixik rivojlanish xususiyatlarini bilmasdan turib o'rganilayotgan yosh davrning o'ziga xos xususiyatlarini tushuntirish va tavsifnoma berish mumkin emas. Tekshirish jarayonida kishining butun psixikasida, ongida aks etadigan jamiyatning moddiy nigizi undagi ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlar bilan birgalikda o'rganiladi. Ta'lim-tarbiya jarayonida psixik hodisalarning miqdor

o'zgarishlarini sifat o'zgarishlarga o'tishi va bir sifat holatining ikkinchi sifat holatiga o'tishini kuzatib borish lozim. Masalan: o'quvchi psixikasining taraqqiy etishini o'rganib «ko'rib, bilim olish, tajribalar to'plash jarayonida o'quvchining bilish qobiliyatini, ya'ni xotira, tafakkur, fikr yuritishdagi sifat o'zgarishini bilib olsa bo'ladi. 9 Pedagogik psixologiya o'rganishi lozim bo'lgan jarayonini, obyektini tajribadan, psixik hayot faktlarini aniqlash va tahlil qilishdan boshlashi lozim. Chunki bu psixik hayot qonuniyatlarini ochish va tegishli nazariy va amaliy xulosalar chiqarish imkoniyatini beradi. Ta'lim- tarbiya jarayonida qaysi psixik hodisani o'rgansak ham, bola o'zini kuzatilayotganini, tekshirilayotganini sezmasligi kerak. Aks xolda bola o'zini noqulay sezadi, o'z-o'zini bilimdon qilib ko'rsatishga yoki qo'rqib, uyalib, tortinib o'zini erkin tuta olmaydi. Bu esa kuzatish, tajriba natijalarini buzilishiga olib keladi. 8. O'quvchilarni jamoada va jamoa a'zosi sifatida o'rganish lozim, ya'ni ayrim o'quvchini o'rganish jamoa xususiyatlarini o'rganish bilan birga olib borilishi kerak. 9. Kuzatishlardan yaxshi natija olish uchun, shaxsning xislatlari turli xilda namoyon bo'lishini nazarda tutib, ularni doimiy ravishda, reja asosida kuzatish lozim. Pedagogik psixologiyada ham umumiy psixologiyaning asosiy va yordamchi metodlardan foydalaniladi.[3].

Asosiy metodlarga kuzatish va eksperiment metodi kirsa, yordamchi metodlarga suhbat, faoliyat mahsulini o'rgatish, ayniqsa, test va boshqa metodlar kiradi. Kuzatish metodi obyektiv voqelikdagi narsa va hodisalarni rejali, davomli, tizimli idrok qilish, hissiy bilishning dalillar to'plamiga, voqelik haqida dastlabki tasavvurlar hosil qilishga qaratilgan faol shakli, psixologiyaning ilmiy tekshirish usullaridan biridir. Bu metod orqali psixik hodisalar tabiiy sharoitda kishining turlituman, faoliyatlari davomida o'rganiladi. Bunda tadqiqotchi mutaxassis o'quvchilarning xatti-harakatlari, xulq-atvorini psixikaning tashqi ko'rinishini tizimli ravishda kuzatadi va shu asosida o'quvchining psixik jarayonlari, holati va xususiyatlari haqida xulosa qiladi. Kuzatish jarayonini muvaffaqiyatli uyushtirish uni maqsadga muvofiq reja asosida tashkil qilishga bog'liq. Bunda: a) kuzatishdan ko'zlagan maqsad va vazifalar aniqlab olinishi lozim; b) kuzatishni qachon, qayerda o'tkazish joyi belgilanishi; d) tadqiqot o'tkazishi vaqti belgilanishi va uni muntazam kuzatib borish; e) unda qanday faoliyatdan foydalanishni aniq rejalashtirish; f) kuzatishni yakka tartibdami, guruhlar o'zini jamoa bilan o'tkazilishini aniqlanishi; 10 g) kuzatishdan olingan natijalar qanday bo'lsa, uni shundayligicha tahlil qilish va tegishli obyektiv xulosalar chiqarilishi lozim. Kuzatishni ilmiy xarakterga ega bo'lishi ahamiyatlidir. Ilmiy kuzatish kundalik kuzatishlardan farq qiladi. Chunki kundalik kuzatishlar ko'p hollarda tasodifiy, tartibsiz, rejasiz harakatiga ega bo'ladigan, ilmiy kuzatishda tadqiqotchi kuzatadigan obyektini nihoyatda diqqat-e'tibor bilan aniq o'rganishi, palapartishlikka yo'l qo'zmasligi lozim. Kuzatish jarayonida o'quvchining xatti- harakatini ham to'g'ri talkin qilishi kerak. Ba'zi hollarda o'quvchi aftidan garchi diqqat bilan tinglagandek ko'rinsa ham, aslida u o'qituvchi tomonidan tushintiriladigan narsa haqida emas, balki tamomila boshqa narsalar haqida o'ylab

o'tirgan bo'ladi. Kuzatish metodi bilan psixik va hayotning sezgi a'zolarisiz bevosita seza oladigan, o'zimiz bevosita idrok qila oladigan faktlari aniqlanadi. Kuzatish orqali o'quvchini mimikasi, nutqi, xatti-harakatlari va faoliyatini kuzatish mumkin. Kuzatish metodi o'z-o'zini kuzatish va sirtidan kuzatishga bo'linadi. Pedagogik psixologiyada ko'proq sirtidan kuzatish metodidan foydalaniladi. Sirtidan kuzatish hamisha oldindan belgilangan qat'iy maxsus reja asosida olib boriladi. O'qituvchi va tarbiyachilar nimani kuzatishi kerakligini va ta'lim-tarbiya buning uchun asosiy material berishi. mumkin ekanligini aniq bilganlaridagina bu metod vositasida yaxshigina natijalarga erishish mumkin. Bu tekshirish metodini asosiy xususiyati shundaki, bunda biror psixologik hodisa qanday yuz berayotgan bo'lsa, shu holicha olib tekshiriladi. Bunda tekshirilishi lozim bo'lgan psixik jarayonning yuz berishini kutishga to'g'ri keladi yoki boshqa tekshirish usullaridan ham foydalanish mumkin. Birinchi tashkiliy guruh o'z ichiga qiyoslash, longityud (uzluksiz), kompleks (ko'p qirrali) deb atalgan turlarini oladi. Qiyoslash turi umumiy psixologiyada, sotsial psixologiyada, meditsina, sport, yuridik psixologiyada keng qo'llaniladi. Longityud metodi bilan bir holatni uzoq vaqt kuzatish, birdaniga bir necha sinaluvchini tekshirish, qiyoslash maqsadida qo'llaniladi. Nemis olimi V.Shtern, fransuz olimi R.Zazzo, rus olimlari N.A.Menchinskaya, A.N.Gvozdev, N.S.Leytis, V.S.Muxina va boshqalar bu usuldan keng foydalandilar. Bu usulda kuzatish "Ona kundaligi" singari nomda ham atalishi mumkin. 20 Psixologik tadqiqotlar ilmiyligini oshirishda bir necha fanlar hamkorligiga suyanib kompleks metod qo'llaniladi. (Psixologiya, fiziologiya, genetika, falsafa, sotsiologiya, kibernetika, logika va boshqa fanlar hamkorligi). Hozir muhandislik psixologiyasi, psixo-fiziologiya, kosmik psixologiya, tibbiyot psixologiyasidagi ko'pgina kashfiyotlar shu usul bilan ochilmoqda. Ikkinchi guruh – empirik metodlarga kuzatish (o'z-o'zini kuzatish), eksperiment (tabiiy va laboratoriya eksperimenti), test, anketa, so'rovlar, sotsiometriya, suhbat, intervyu, faoliyat jarayoni va uning mahsulini tadqiq qilish, tarjimai hol (shaxsiy guvohnomalarni, xujjat, turmush faoliyati voqealarini taxlil qilish) kabilar kiradi va ular sinash, tekshirish, diagnostika va prognozlash vazifalarini bajaradi. Uchinchi guruh metodlar – natijalarni qayta ishlashga mo'ljallangan bo'lib, ular statistik (miqdoriy) va psixologik (sifat) tahlili turlariga bo'linadi. To'plangan ma'lumotlarni qayta ishlab chiqishda quyidagi formulalardan foydalanish mumkin [4]

Xulosa

Ushbu maqolamiz pedagogika va psixologiya ilmida zamonaviy rivojlanish jarayonlari inson imkoniyatlarini yanada kengaytirib, ta'lim va shaxsiy taraqqiyotga innovatsion yondashuvlarni taklif etmoqda. Raqamli texnologiyalar, sun'iy intellekt, neyropsixologik tadqiqotlar va interaktiv ta'lim usullari kelajak avlodlar uchun yanada samarali ta'lim va ruhiy sog'lom hayot tarzini shakllantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, ta'lim jarayonida individual yondashuvlar, ekologik ta'lim va psixologik farovonlikni ta'minlash kelajakda ham muhim ahamiyat kasb etishda davom etadi.

Shunday ekan, pedagogika va psixologiya sohalaridagi innovatsiyalarni chuqur o'rganish va amaliyotga tatbiq etish jamiyat rivoji uchun muhim omillardan biri bo'lib qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Z.T. Nishanova. – Toshkent: «O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati» nashriyoti, 2018. – 600 b.
- 2.Dustmuhammedova va b. «Yosh davrlari va pedagogik psixologiya». – T.: Fanva texnologiyalar nashriyotining bosmaxonasi. 2013. –344 b.
- 3.Psixologiya va pedagogika asoslari. –T.: «Fan va texnologiya», 2014, 116 bet.
- 4.S.T. Turg'unov I.A.Rahimov va boshq – “PEDAGOGIKA. PSIXOLOGIYA O'QUV QO'LLANMA” Namangan “Mashrab nashriyoti” 2021 b-176

AKADEMIC JOURNAL OF EDUCATIONAL RESEARCH (AJER)
international scientific journal
3-son

Nashr qilingan sana: 29.03.2025.
Shrift: "Times New Roman".

“ACADEMIC JOURNAL” MCHJ

Manzil: 700096, Toshkent shahri, Chilozor tumani, Bog‘iston ko‘chasi, 116/6.
www.ajeruz.com, info@ajeruz.com, +998950457172